

СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ: СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ВИМІРИ

Бліхар М. М.,
*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного та інформаційного права
Національного університету «Львівська політехніка»*

Бліхар М. М. Свобода вираження політичних поглядів: суспільно-політичний та адміністративно-правовий виміри.

Стаття присвячена дослідженню суспільно-політичного та адміністративно-правового вимірів свободи вираження політичних поглядів. Обґрунтовано, що суспільно-політичні процеси, які відбуваються в Україні впродовж останніх років, сприяють утвердженню нашої держави як правової демократії, однією з ключових рис якої є ефективна реалізація права людини на свободу вираження політичних поглядів. У статті сформульовано визначення поняття «свобода вираження політичних поглядів», яке запропоновано трактувати як природне право кожної людини вільно у визначений законом спосіб виражати свої політичні погляди, оцінювати історичні події політичного характеру та сучасні політичні процеси і явища. Розглянуто суспільно-політичний та адміністративно-правовий виміри даного поняття та зроблено висновок, що право на свободу вираження політичних поглядів взаємопов'язане з іншими конституційними правами і свободами людини; передбачає законодавче закріплення та відповідний механізм реалізації; виступає вольовим актом діяльності людини, який формує її як активного громадянина та сприяє залученню до політичного життя держави. З'ясовано, що свобода вираження політичних поглядів – це природне право кожної людини вільно у визначений законом спосіб виражати свої політичні погляди, оцінювати історичні події політичного характеру та сучасні політичні процеси і явища. Врешті решт, розгляд цього поняття у взаємодії суспільно-політичного та адміністративно-правового вимірів дозволяє зблизити суспільство як об'єднання людей з державою як організацією політичної влади суспільства, тим самим сприяючи закріпленню у правосвідомості переважної більшості громадян позитивного іміджу держави.

Ключові слова: адміністративне право, права і свободи людини, свобода вираження політичних поглядів, демократія, громадянське суспільство.

Blikhar M. Freedom of expression of political views: socio-political and administrative-legal dimensions.

The article is devoted to the study of socio-political and administrative-legal dimensions of freedom of expression of political views. It is substantiated that the socio-political processes taking place in Ukraine in recent years contribute to the establishment of our state as a legal democracy, one of the key features of which is the effective implementation of the human right to freedom of political expression. The article formulates the definition of “freedom of expression of political views”, which is proposed to be interpreted as a natural right of every person to freely express their political views, assess historical events of a political nature and modern political processes and phenomena. The socio-political and administrative-legal dimensions of this concept are considered and it is concluded that the right to freedom of expression of political views is interrelated with other constitutional human rights and freedoms; provides for legislative consolidation and appropriate implementation mechanism; acts as a voluntary act of human activity, which forms him as an active citizen and promotes involvement in the political life of the state. It has been found that freedom of expression of political views is a natural right of every person to freely express his or her political views, to

evaluate historical events of a political nature and modern political processes and phenomena in the manner prescribed by law. Finally, considering this concept in the interaction of socio-political and administrative-legal dimensions allows to bring society closer as an association of people with the state as an organization of political power of society, thus helping to consolidate in the legal consciousness of the vast majority of citizens a positive image.

Key words: administrative law, human rights and freedoms, freedom of expression of political views, democracy, civil society.

Постановка проблеми. Сучасна демократична держава неможлива без діалогу різних політичних сил та їх прихильників, що на правовому рівні гарантується правом на свободу вираження політичних поглядів. Це право відносять до природних прав людини, у демократичній державі людину не можуть його позбавити, адже право на свободу вираження своїх думок є однією із засад демократії як суспільного ладу. Саме завдяки цьому праву сучасні демократичні держави через плюралізм знаходять найбільш оптимальні рішення для розв'язання суспільно-політичних та правових викликів, які виникають у процесі їх функціонування. «Свобода вираження поглядів є одним із засадничих положень демократичного суспільства й однією з основних умов його розвитку та самореалізації кожної окремої особи. Свобода вираження поглядів, відповідно до конституцій багатьох держав світу, визнається одним з найцінніших прав, згідно з яким кожна людина може вільно висловлюватися, писати, читати, відповідати лише за зловживання цією свободою» [1, с. 253]. З огляду на це, **метою** пропонованої наукової розвідки є дослідження суспільно-політичного та адміністративно-правового вимірів свободи вираження політичних поглядів.

Аналіз дослідження проблеми. Досягнення обраної мети передбачає аналіз праць дослідників, тих хто тією чи іншою мірою вивчав проблематику свободи вираження політичних поглядів. Посилання на їхні праці та розробки будуть подані у тексті наукової розвідки з обґрунтуванням основ, що стали теоретико-методологічним підґрунтям цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Демократична держава зі свого боку гарантує людині дотримання права на свободу вираження політичних поглядів. Однак цю тезу необхідно використовувати з однією умовою – якщо вона не зловживає цією свободою, порушуючи права інших людей. Право одного закінчується там, де воно починає порушувати право іншого. Вираження чи відстоювання власних політичних поглядів має відбуватися у визначених законом рамках.

Стаття 34 Конституції України надає кожному право вільно виражати свої думки: «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір» [2].

Так, у статті 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3] наголошується, що кожен має право на вираження поглядів. Сюди можемо віднести і право на дотримання власних поглядів, право на збір та одержання і передачу інформації. Органам державної влади заборонено втручатися у ці процеси, крім випадків, передбачених законодавством (в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності держави, з метою захисту прав і свобод інших людей).

Поряд із наявністю у людини певних прав і свобод на неї покладаються і певні обов'язки. Право завжди передбачає відповідальність. Людина відповідальна перед собою, своїм сумлінням (моральна відповідальність) та перед державою (юридична відповідальність) за власні дії та їх наслідки. Виражаючи, відстоюючи свої політичні погляди, переконання, людина не може ображати своїх опонентів; діяти у спосіб, заборонений законом; порушувати права інших людей.

Для прикладу Л. Ярмол визначає «поняття свободи вираження поглядів людини як суб'єктивного юридичного права, закріпленого в законодавстві України: це можливість людини, закріплена в юридичних нормах та забезпечувана державою, вільно виражати погляди, збирати, шукати, одержувати, фіксувати, зберігати, поширювати, передавати і використовувати інформацію та ідеї усно, письмово або в будь-якій іншій формі та в будь-який спосіб, крім випадків, визначених законом» [4, с. 6]. Під поняттям свобода вираження поглядів людини необхідно також розуміти можливість збирати, фіксувати, зберігати та використовувати певну інформацію, що її цікавить. Однак автор наголошує на тому, що така діяльність має бути закріплена в юридичних нормах, тобто санкціонована державою. Якщо ж людина використовує своє право на вираження політичних поглядів у заборонений законом спосіб, така її діяльність має бути негайно припинена.

Права і свободи людини та громадянина перебувають під охороною держави. У випадку їх порушення вони підлягають якнайшвидшому відновленню. Держава володіє необхідним механізмом охорони, захисту та відновлення прав і свобод людини. А. Мозговою «сформульовано поняття адміністративно-правової охорони прав і свобод людини і громадянина, з'ясовано її ключові завдання та ознаки. Під нею запропоновано розуміти передбачену положеннями адміністративного законодавства сукупність матеріальних і процесуальних правових засобів, спрямованих на створення умов для формування та розвитку стійкого соціального середовища, в якому досягається ефективне функціонування механізму реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина шляхом недопущення й усунення перешкод і бар'єрів щодо належного ступеня правореалізації, а також здійснення протидії й запобігання проступкам, притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності» [5, с. 2].

Отже, свобода вираження політичних поглядів – це природне право кожної людини вільно у визначений законом спосіб виражати свої політичні погляди, оцінювати історичні події політичного характеру та сучасні політичні процеси і явища.

На мою думку, поняття свобода вираження політичних поглядів має тричленну структуру: 1) безпосередня реалізація людиною свого права на свободу вираження політичних поглядів; 2) діяльність уповноважених органів та посадових осіб щодо забезпечення реалізації людьми права на вираження політичних поглядів; 3) процеси взаємодії людини та уповноважених органів з метою проведення діалогу для досягнення позитивних змін у певних політичних процесах чи явищах. Перша частина цієї структури передбачає активність самої людини, здійснення нею певних дій для вирішення наявних проблем (участь у політичному житті держави, у виборах, мітингах). Це, перш за все, право людини, а не її обов'язок; змусити її вчиняти певні дії щодо вираження своїх політичних поглядів не може ніхто. Друга частина структури – професійна діяльність осіб та органів, створених з метою забезпечення ефективної реалізації цього права. Їх професійна діяльність повинна сприяти дотриманню права людини на вираження своїх політичних поглядів, відслідковувати факти порушення цього права та сприяти якнайшвидшому його відновленню. Третя частина – діалог між людиною та державою (через представників, уповноважених законом). Через вираження своїх політичних поглядів люди показують державі своє ставлення до тих політичних процесів, що відбуваються, демонструють їх сприйняття чи несприйняття. Держави правової демократії прислухаються до людей, враховуючи їхню думку при прийнятті тих чи інших політичних рішень. Недемократичні режими придушують будь-які прояви політичної активності громадян з метою недопущення їх впливу на політичні процеси.

Свобода вираження політичних поглядів є поняттям, яке важко віднести до однієї конкретної галузі науки, воно торкається як суспільно-політичних наук, так і юридичних.

Суспільно-політичний вимір свободи вираження політичних поглядів дає змогу:

- 1) формувати суспільство політично грамотних та політично активних громадян, де людина усвідомлюватиме свою відповідальність перед державою, а держава – перед людиною. Відповідальність держави полягатиме в ефективному виконанні своїх функцій, а відповідальність людини – в активному залученні до політичних процесів та готовності відповідати за свої дії та їх наслідки;
- 2) побудувати політичний діалог між конкуруючими політичними силами держави та їх прихильниками, що матиме позитивний вплив на розвиток у державі демократичних тенденцій, гуманізації держави загалом. Конструктивний діалог між різними політичними силами задля вирішення актуальних проблем, наявних у державі; він суттєво підвищує рівень довіри населення до влади, допомагає більш ефективно взаємодіяти гілкам влади;
- 3) формуватися людині як повноцінному члену суспільства та громадянинові завдяки можливості мати власні політичні погляди та вподобання, вільно оцінювати як історичні політичні події, так і сучасні процеси та явища, безперешкодно виражати свої думки та погляди (за умови дій у межах правового поля). Тим самим людина отримує можливості для вільного розвитку себе як особистості поза певними рамками та обмеженнями;
- 4) залучати людину до управління державою через її активне залучення до політичного життя.

Адміністративно-правовий вимір свободи вираження політичних поглядів передбачає:

- 1) систему законодавства у сфері захисту прав і свобод людини щодо вираження нею своїх політичних поглядів. Тут необхідно виділити два аспекти: перший включає систему національного законодавства з даного питання, другий – міжнародного. Завдяки цьому стане можливим виявити певні прогалини на національному рівні та імплементувати необхідні правові норми у вітчизняне законодавство;

- 2) реалізацію суб'єктами владних повноважень своїх функцій, якими вони наділені відповідно до закону. Суб'єкти владних повноважень відповідальні за свою роботу, а вираження людьми своїх поглядів стосовно роботи тих чи інших органів та інститутів виступає їх оцінкою;
- 3) комплексну спрямованість на природні права і свободи людини, адже усі вони взаємопов'язані з правом на свободу вираження політичних поглядів. Природні права виступають висхідними началами, на основі яких формуються правові норми з урахуванням загальнолюдських цінностей та моральних норм. Усі природні права людини є взаємопов'язаними та доповнюють одне одного;
- 4) можливості для реалізації громадянами своїх прав і свобод. Законодавче закріплення того чи іншого права передбачає існування і правового механізму його реалізації. У нашому випадку право на свободу вираження політичних поглядів передбачає і механізм його реалізації;
- 5) можливості для формування громадянського суспільства та правової держави через зближення держави і людини завдяки зміні призми сприйняття держави з виключно контролюючого органу на орган, який здатний захистити людину та створити їй комфортні умови для розвитку;
- 6) закріплення за державою виключного права на застосування примусу за умови порушення людиною законодавчо встановлених норм та правил поведінки. За порушення закону у сфері вираження політичних поглядів держава може застосувати заходи примусу для відновлення правопорядку.

Про актуальність для України питання права на свободу вираження поглядів свідчить діяльність Верховного суду щодо цього питання [6]. Верховний Суд запровадив щотижневі огляди практики Європейського суду з прав людини у справах, які стосуються втручання у право на свободу вираження поглядів, закріплене у статті 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Така практика покликана відслідковувати рішення ЄСПЛ та зрозуміти його позицію щодо таких справ, імплементувати у вітчизняне законодавство норми міжнародного законодавства.

На основі огляду практики Європейського суду з прав людини О. Мінченко сформулював положення про те, що свобода вираження поглядів є основою демократичного суспільства, без цього права навряд чи можлива демократія [7]. Адже демократичне суспільство не може існувати там, де наявні порушення права на вираження поглядів та відсутній механізм його ефективного поновлення. Чисельні випадки порушення прав людини тягнуть за собою невдоволення станом, у якому перебувають суспільство та держава, недовіру до влади, невизнання її авторитету через неможливість захистити людину.

Як зазначає М. Братасюк: «Правова держава починається з визнання людини як найвищої цінності та її природних невідчужуваних прав і позитивації їх на конституційному рівні. З принципу людини як найвищої цінності органічно випливає ідея захисту державою невідчужуваних прав людини як її основна, найважливіша функція, найважливіший обов'язок – до цієї ідеї українській державній владі треба зникати, бо донині така ідея нею засвоєна ще не була» [8, с. 15]. Принципи людиноцентризму, гуманізму юридично закріплені, однак на практиці під час застосування норм права все ще можемо спостерігати неефективність механізмів відновлення порушеного права на вираження поглядів.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене у тексті статті, хочу відзначити, що поняття «свобода вираження політичних поглядів» доцільно розглядати у взаємодії двох вимірів: суспільно-політичного та адміністративно-правового. Це, все ж таки, дасть змогу ідентифікувати всі його аспекти, розглянути їх у взаємодії та доповнити існуючу законодавчу базу необхідними актуальними правовими нормами, властивими правовим державам та громадянському суспільству та запустити ефективні механізми відновлення порушеного права на свободу вираження політичних поглядів.

Список використаних джерел:

1. Воробець Х. М. Правомірне обмеження свободи вираження поглядів: досвід європейського суду з прав людини. *Право і суспільство*. 2018. № 3. С. 249–254.
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>
3. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
4. Ярмол Л. В. Свобода вираження поглядів та проблеми юридичного забезпечення її реалізації в Україні (загальнотеоретичне дослідження): автореф. дисерт. на здоб. наук. ступ. д. ю. н. за спеціальністю 12.00.01. Львів, 2019. 39 с.

5. Мозгова А. А. Адміністративно-правова охорона прав і свобод громадян в умовах Євроінтеграції: дисерт. на здоб. наук. ступ. к. ю. н. за спеціальністю 12.00.07. Київ, 2020. 214 с.
6. ВС підготував огляд практики ЄСПЛ про право на свободу вираження поглядів. *Українське право*. URL: <https://ukrainepravo.com/news/ukraine/vs-pidgotuvav-oglyad-praktyku-yespl-pro-pravo-na-svobodu-vyrazhennya-poglyadiv/>
7. Мінченко О. В. Захист репутації та свобода вираження поглядів у практиці Європейського суду з прав людини. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2020. № 1(21). С. 99–104.
8. Братасюк М. Г. Філософія захисту прав людини з позицій сучасного правового мислення. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2020. № 1(19). С. 14–20.